

UTSKRIFT

17

◇ 1977–2020 ◇

UTSKRIFT 17

1977–2020

EN VÄNBOK TILL ERIK OCH LENA

KULTURMILJÖ
HALLAND

Utskrift ges ut av Stiftelsen Hallands Länsmuseum, Kulturmiljö Halland

Detta är nr 17 i en löpande serie

Postadress: Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, 302 43 Halmstad

Telefon: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se

Hemsida: www.kulturmiljohalland.se

Pärmens insidor: En djupdykning i lokalpressen med hälsning från Patrik Hallberg.

Fram- och baksida samt layout: Anders Andersson.

Redaktörer: Per Wranning och Leif Häggström.

©2019 Kulturmiljö Halland och resp. författare.

Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

ISSN 1102-7290

Tryck: Kulturmiljö Halland, Halmstad 2019.

Innehåll

Förord	6
<i>Anas al Khabour</i>	
Till mina kära vänner Lena och Erik	9
<i>Monica Björk-Bulow</i>	
En hälsning	10
<i>Torbjörn Brorsson</i>	
Ås kloster, dess keramik och kontakter med moderklostret i Sorø	13
<i>Pär Connelid</i>	
Stora Slöinge – en tidigare storgård?	17
<i>Anders Håkansson</i>	
20 år – från torpare till slottsherre	21
<i>Leif Häggström</i>	
Utgårdaloke och Skreas järnålder	25
<i>Conny Johansson Hervén</i>	
Hörsås Revisited: The Sacred & Profane Memories of Conny Johansson Hervén	29
<i>Fredrik Larsson</i>	
På djupet med Halmstads historia – i mötet mellan gammalt och nytt	33
<i>Lennart Lundborg</i>	
Forskning om Hallands bronsåldershögar	37
<i>Linn Nordvall</i>	
Rapport till Erik och Lena om högen i Övraby socken, nr 25	41
<i>Christina Rosén</i>	
Gräsås – 30 år efteråt	45
<i>Bo Strömberg</i>	
Upptäckten av en välbesökt plats i Susedalens landskapsrum	49
<i>Stina Tegnhed</i>	
Ett altarskåp med ett ovanligt helgon – och möjligen konsthistoriens sötaste Jesusbarn.....	53
<i>Christina Toreld</i>	
På kors och tvärs genom halländsk järnålder	59
<i>Bengt Westergaard</i>	
En hög i Skedala	63
<i>Per Wranning</i>	
Det räcker med ett vykort!	65

Leif Häggström

Utgårdaloke och Skreas järnålder

Första dagen jag kom till mitt nygamla jobb var i månadsskiftet augusti/september 2008. Erik Rosengren hade skrivit under anställningsavtalet och Lena Bjuggner visade mig till rätta inte minst till ett välordnat tjänsterum där allt, inklusive en ny almanacka av märket Moleskin, låg på plats och väntade på mej. Jag kände mig välkommen. Efter någon timme när förmiddagskaffet inmundigats körde en bil in på innergården. Erik kom till mitt rum och knackade, han tyckte jag skulle komma ner för att se något väldigt unikt. Något som grävts fram någon dag tidigare på den publika arkeologidagen. I bagaget på en kombi, på ett par fyllfat, stod en metallgryta fylld med ben, gipsad, om jag minns rätt. Mycket märklig. Och den blev inte mindre märklig när röntgenplåtar och analysresultat började dyka upp.

Kittel

Kitteln visade sig innehålla 5,2 lite brända ben från tre olika människor, får och gris. Där fanns bronsbeslag, en krumkniv, ett par sylar, ett par knivar och en skära samt diverse fossil (Wranning 2010). De gravlagda utgjordes av en man 30-40 år (BC 550-380), ett barn 10-14 år (BC 400-160) samt en kvinna 50-60 år (BC 210-100). Där fanns grisben från klövar och ett får- eller getben som var försett med ett metallrör. Kitteln i sig är stor, ungefär 50 cm i diamete. De övre 10 cm är i järn och resten i tunn, driven bronsplåt. Två rejäla järnöglor återfinns strax under mynningen (Wranning 2019).

Skall man hitta paralleller till kitteln är det danska och tyska kronologier som gäller, Hans Jürgen Eggers äldre kronologi som reviderats något av Ulla Lund Hansen. Utifrån den kan man konstatera att kitteln faller in under typ 4 och härrör från La Tene kulturen, antagligen söder om Donau. Den tillhör den första vågen av keltiska importföremål som når Skandinavien. Kittlar av typ 4 är ovanliga, där finns en på flatmarksgravfältet Kyrkbacken i Horns socken i Västergötland, två i Norge, två på Öland, en på Fyn, en på Jylland och slutligen ett par i Polen. Just utformningen på Skreakittelns ringar visar att

den är av en äldre typ, senare kittlar är något enklare konstruerade med nitade hankar istället för lösa ringar. Skandinavien förefaller vara ganska ensamma om traditionen att använda metallkittlar som begravningskärl (Wranning 2019 och däri angivna källor).

Varför?

Så långt hårda fakta. Men hårda fakta ger oss inte svaren på den riktigt intressanta frågan – varför? För att närma oss den frågan måste vi våga spekulera. Givetvis kan man som forskare/arkeolog aldrig spekulera helt fritt för då blir det hittepå och fabulering. Spekulationen kan dock vara vild och gå utanför de ramar nordisk arkeologi brukar hålla sig inom, men måste vara förankrad i något konkret.

Skall man förstå en kittel där tre individer som alla verkar ha levt under olika

århundraden gravlagts måste man tänka brett, försöka fånga ideer från andra traditioner, myter och religioner än de vi vanligen söker våra paralleller och referenspunkter. Denna gång väljer jag dock att hålla mig primärt till den nordiska traditionen/sfären i mitt sökande efter tolkningsmöjligheter.

Gudarnas kokkärl

I fornnordisk mytologi finns en kittel som indirekt har med återuppståndelse att göra. *Andrimner* var gudarnas kock i *Valhall*. Han lagade mat till gudarna i *Eldrimner*, en stor kittel. I *Eldrimner* tillagades varje kväll den slaktade galten *Särimner* som serverades gudar och krigare på det stora gästabudet. På morgonen hade *Särimner* återuppstått. Nu var det inte *Eldrimner* som fick *Särimner* att återuppstå utan magiska egenskaper i själva galten. Här kan även åskoguden *Tors* bockar *Tanngnjost* och *Tanngrisner* nämnas. De hade egenskaper som liknar *Särimners* då de inte bara drog *Tors* vagn utan även kunde slaktas och ätas på kvällen för att med hjälp av *Mjölners* magiska krafter åter väckas till liv på morgonen.

Om man väljer ett annat perspektiv på *Eldrimner*, gudarnas kokkärl, skapas en helt annan och minst lika spännande tolkning. Anders Kaliff och Terje Oestigaard föreslår i sin *Cremation, Corpses and Cannibalism* (2017) att gravurnan, särskilt sådana som tidigare haft en roll som matlagningskärl, innebär att de döda mycket väl skulle kunna betraktas som mat åt gudarna.

Utgårdaloke i Skrea

I den keltiska idésfären, varifrån Skreakitteln ursprungligen förefaller komma, finns gott om kittlar och grytor i mytologin. Den i detta sammanhang relevantaste, *Pair Dadeni*, ger döda livet åter. Det är lockande att tänka sig att denna tanke styrt handlingarna där tre individer som utifrån tillgänglig data dött vid olika tillfällen, faktiskt med upp till ett par generationers mellanrum, alla lagts i samma gravkärl efter att de kremerats och benen försiktigt plockats ur bälresterna och rengjorts.

Men kanske behöver vi inte gå så långt som till den keltiska idésfären för att hitta paralleller till Skreakitteln. Kanske är det helt enkelt en föregångare till de nedtecknade myterna om *Särimners* tillagning i *Eldrimner* som vi skall ha i åtanke när vi noterar grisfötterna i Skreakitteln. Och kanske var det inte bara fårben som hittades i kitteln, fårben är intill förväxling lika getben så möjligheten finns att det var frågan om getter och att vi skall hitta förklaringen till getternas närvaro i kitteln via myten om *Tors* besök hos *Utgårdaloke* där getterna slaktas och återuppstår. Kanske är det även hit vi skall vända oss för att finna förklaringen till de märkliga metallrören som hittades instuckna i ett fotben från det ena fåret (geten?). I sagan om *Tors* besök hos *Utgårdaloka* spräck-

er en av Tors färdkamrater ett getben för att komma åt märgen, detta gör geten halt dagen därpå. Kanske var rören i benet ett sätt att laga ett märgspräckt ben för att inte djuret skulle bli halt när detta återuppstod tillsammans med kittelns övriga djuriska och mänskliga invånare i denna värld eller den härefter?

För det är dit alla tillgängliga trådar leder. Kitteln, dess innehåll, utformning och de dödsritualer som kringgärdat den verkar alla peka mot en praktik som syftar till någon form av återuppståndelse för kittelns invånare. Om uppståndelsen var tänkt till vår värld eller någon annan befolkad av högre väsen vet vi inte men vi vet att tron på andra världar eller dimensioner dit man förs för ett liv efter detta är näst intill allmängiltig i tid och rum. Det enda som skiljer är hur eftervärlden ter sig och vem som välkomnas till vilken del av eftervärlden. Utan andra kopplingar till Skreakitteln än att den kom in till kontoret på min första arbetsdag och att jag förevisades den tillsammans med Erik och Lena är det så dags att önska dem lycka till i arbetslivets eftervärld – en välförtjänt pension.

Referenser:

- Kaliff, Anders & Oestigaard, Terje. 2017. *Cremation, Corpses and Cannibalism. Comparative cosmologies and centuries of cosmic consumption*. Oxford
- Wranning, Per. 2010. Kitteln på Skrea backe – en förromersk brandgrav med keltisk import. *In Situ archaeologica* 2008
- Wranning, Per, et al. 2019. *Skreakitteln – en förromersk brandgrav i en importerad metallkittel på krönet av skrea backe*. Arkeologisk rapport från Hallands läns museer 2011:1, 2019:1.